

મુંબઈ ફલાકાની ભૂગોળનું

તારણ.

ત્રીજા ધોરણના વિદ્યાર્થીને માટે
વ્યાખ્યા સહીત

રચનાર

K. M. S.

હાવાઈ પ્રસિદ્ધ કરનાર
બુકસેલર પાનાયંદ તેજભાઈ.

અમદાવાદ

પાનકોરને નાકે ધાંચીની વાડીમાં
“એન્સો વર્નાક્યુલર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ”માં
નથુભાઈ રતનચંદ મારફતીયાએ છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૮

સને ૧૯૯૧

કિંમત રૂ૦-૧-૬

૪૬૬૦

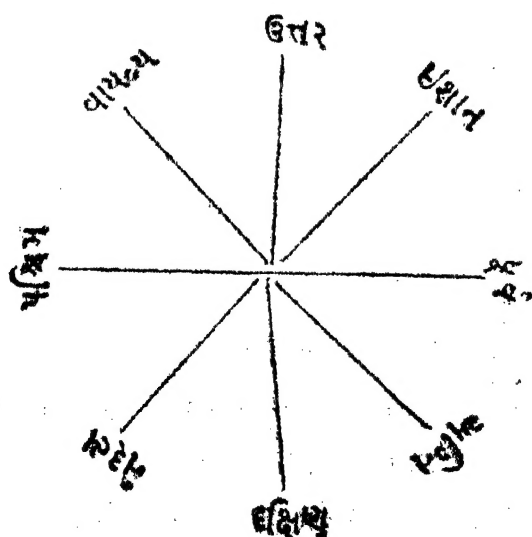
મુંબઈ ફલાગની ભૂગોળ.

દિશાઓ.

જે દિશામાં સૂરજ ઉગે તેને ઉગમણી અથવા પૂર્વદિશા કહે છે જે દિશામાં સૂરજ આથમે તેને આથમણિ અથવા પશ્ચિમદિશા કહે છે.

પૂર્વદિશા બણી મોં કરીને ઉભા રહીએ તો યાગા હાથ તરફ ઉત્તરદિશા, અને જમણા હાથ તરફ દક્ષિણદિશા છે.

નકાશની દિશાઓ.

નકાશા બણી મોં કરીને ઉભા રહીએ મયામે ઉત્તર

દિશા; નીચે દક્ષિણદિશા, ડાબા હાથ તરફ પશ્ચિમ-
દિશા, અને જમણા હાથ તરફ પૂર્વદિશા આવે છે.

ખૂણાઓ.

દક્ષિણ અને પૂર્વદિશા વચ્ચે અગ્નિખૂણું, દક્ષિણ
અને પશ્ચિમદિશા વચ્ચે નૈરત્યખૂણું, પશ્ચિમ અને ઉત્તર
દિશા વચ્ચે વાઘખૂણું ને ઉત્તર અને પૂર્વદિશા વચ્ચે
ઇશાનખૂણું છે.

વ્યાખ્યાઓ.

- ૧ જમીનના જે મોટા ભાગોમાં ઘણા દેસ આવેલા હોય તેને ખંડ કહે છે.
- ૨ ચારે બાજુએ પાણીથી વીંટાયેલાં જમીનના ભાગને બેટ કહે છે. બેટથી ઉલટું સરોવર છે.
- ૩ ચારે બાજુએ જમીનની વીંટલાયત્તા પાણીના જાગને સરોવર કહે છે. સરોવરથી ઉલટો બેટ છે.
- ૪ જમીનનો જે ભાગ ત્રણ બાજુએ પાણીથી તથા એક બાજુએ જમીનથી વીંટાયેલો હોય તેને દ્વીપકદ્વિપ કહે છે.
- ૫ જમીનની જે આબી લાંબી થઈને સમુદ્રમાં બચેલી હોય, તેને ભૂશિર કહે છે. ભૂશિરથી ઉલટો અખાત છે.
- ૬ જમીન ઉપર લાંબા ગયેલા સમુદ્રના કાંટાને અખાત કહે છે. અખાતથી ઉલટો ભૂશિર છે.
- ૭ જમીનનો જે ભાગ થોડો ટુકડો હોય તેને ડુંગર કહે છે. ડુંગરે ઉંચા ભાગને પર્વત કહે છે. પર્વતથી નીચેનો ભાગ

યસા કુંગરાને હાર કહે છે.

૮ જે કુંગરા કે પર્વતની વચ્ચેના નીચા પ્રદેશને ખીણ કહે છે.

૯ પૃથ્વી ઉપરના ખારા પાણીના પાંચ ભાગ કર્પા છે તે દરેકને મહાસાગર કહે છે.

૧૦ જે ખારાપાણીનો ભાગ મહાસાગર કરતાં નાનો હોય હોય છે તેને સમુદ્ર કહે છે.

૧૧ સમુદ્રનું પાણી વારાફરતી ચડે છે, તેને ભરતી અને ઉતર છે તેને ઝોર કહે છે.

૧૨ મીઠા પાણીના જે પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરાવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગાએ થઈને સમુદ્રને મળે છે, તેને નદી કહે છે.

૧૩ જે જગાએથી નદી નીકળે તે જગાને તેનું મુળ, જે જગાએ નદી સમુદ્રને મળે છે તે જગાને તેનું મુળ કહે છે.

૧૪ જે જગાએ નાની નદી મોટી નદીને મળે છે તેને સંગમ કહે છે.

૧૫ સમુદ્રને મળતા પેઢેલાં ભરતીનું પાણી માંહે આવે એવું જે નદીનું મુખ પહોળું હોય તેને ખાડી કહે છે.

૧૬ નદી કે દરીયા કાંઠે જે ચેહર હોય, તે લાંબા પહોળાથી માલ ચડતો ને ઉતરતો હોય તેને બંદર કહે છે.

૧૭ જે મામ માસેથી રેલવે જતી હોય, ને ત્યાંથી માત્ર તથા માણસ ચડતા ઉતરતા હોય તેને સ્ટેશન કહે છે.

- ૧૮ સપાટ જમીનના મોટા ભાગને મેદાન કહે છે.
 ૧૯ જમીનનો જે ભાગ ધણા ગાઉ સુધી રેતાળ હોય તેને રણ કહે છે.
 ૨૦ જેમાં ધણા શેહેર હોય તે ખાલસા તથા ખડીઆ મુલક આવેલા હોય તેને ઈલાકા કહે છે.
 ૨૧ ઈલાકાના ઉપરી અમલદારને ગવર્નર કહે છે.
 ૨૨ સરકારનો જે ખાલસા મુલક હોય તેને જલ્દો કહે છે.
 ૨૩ જલ્દોના ઉપરી અમલદારને કલેક્ટર કહે છે.
 ૨૪ જે ભાગમાં નાના નાના ખડીઆ રાજ રાજ કરતા હોય તેને એજન્સી કહે છે.
 ૨૫ એજન્સીનો જે ઉપરી અમલદાર હોય તેને પોલિટિકાલ કહે છે.

મુખર્ષ ઈલાકાની ભૂગોળ.

હુદ—ઉત્તરે બલુચિસ્તાન ને બાવલપુરસંસ્થાન. પૂર્વે રજપૂતસ્થાન, ગાળવા, ગધ્યપ્રાંતો, નીજમનું રાજ્ય ને મદ્રાસ ઈલાકા. દક્ષિણે મદિસૂરપ્રાંત ને પશ્ચિમે બલુચિસ્તાન તથા આરબી સમુદ્ર છે.

ભાગ—ખંચ છે (૧) સિંધ, (૨) કચ્છ, (૩) ગુજરાત (૪) મહારાષ્ટ્ર (એમાં દક્ષિણ ને કાકેણ એ છે) (૫) દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર ને ઉત્તર કાનડા.

(૧) સિંધપ્રાંત.

હૃદ—ઉત્તરે બલુચિસ્તાન ને પંજાબ પૂર્વે જોસલમીરનું રણ ને રજપૂતસંસ્થાન દક્ષિણે કચ્છનું રણ અને આરબી સમુદ્ર. પશ્ચિમે હાલા પર્વતની પેડીએ બલુચિસ્તાન.

આ પ્રાંતમાં સિંધુ નદી આવેલી છે, ગાટે સિંધ નાગ પડ્યું છે.

બાપા તથા રહેવાસી સિંધી કહેવાય છે.

આ પ્રાંતમાં વરસાદ થોડો વરસે છે, તેથી સિંધુ નદીમાંથી નેહરો ખોદીને ઘણું ઠેકાણું પાણી વેઈ જાય છે.

ભાગ—૭ છે.

ભાગ.

મુખ્ય શહેર.

(૧) સિંધનો ઉપરો સરહદનો મુલક.

જેકાળાબાદ.

(૨) શિકારપુર જિલ્લો.

શિકારપુર.

(૩) હૈદરાબાદ જિલ્લો.

હૈદરાબાદ.

(૪) કરાંચી જિલ્લો.

કરાંચી.

(૫) થરપારકર

ઉમરકોટ.

(૬) ખેરપુરસંસ્થાન.

ખેરપુર.

નદીઓ—સિંધુ એ હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી આરબી સમુદ્રને ગળે છે. તે ઉપર શિકારપુર, સકર, બકર, હૈદરાબાદ, કાટી, કકા, મીઆણી ને કરાંચી છે. એનું બીજું નામ અટક છે.

પર્વત—પળ ને હાલા.

સરોવર—મંચર.

રણુ—ચરપારકરનું.

બંદર—કરાંચી, મનોરી, કેલીબંદર ને શાહબંદર.

મુખ્ય શેઠુર—હૈદરાબાદ એમાં સોનેરી બરત ને દાંતનું
કાગ સારું થાય છે.

કરાંચી—એનું બીજું નામ દેવળ ગામ છે. તે મોટું
બંદર છે. તેમાં બાજરી, ડાંગળે જુવાર બહુ થાય છે.
ને સુતરાદિ કાપડને કામળા વણાય છે.

જેકુબાબાદ—એ જેકા સાહેબના નામ ઉપરથી પડ્યું છે.

ઉમરકોટ—એમાં અકબર બાદશાહ જનમ્યા હતો.

નગરપારકર—ધીને માટે પ્રખ્યાત છે.

હંકા—એનું બીજું નામ બ્રાહ્મણાબાદ છે.

બેરપુર—એ દેશી રાજ છે.

શિહારપુર, સકર, બકર, હાલા, લારખાના, કોટી.
શાહબંદર, મીઆણી, સેવાન ને ઇસલામકોટ વગેરે મોટાં
ગામ છે.

(૨) કચ્છપ્રાંત.

હદ—ઉત્તરે અને પૂર્વે રણુ, દક્ષિણે કચ્છનો અખાત ને
પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર છે.

બાપા ને રહેવાશી કચ્છી છે.

પ્રગણા—આ દેશના ૧૬ પ્રગણા કરેલાં છે તેના નામ
નીચે પ્રગણે.

(૧) પાવર, (૨) મીઆણી, (૩) બખી (૪) પચ્છમ,

(૧) ખડીર, (૨) પ્રાંચ, (૩) વાગડ (૮) અંબર ચો-
વીશી (૯) ભુવડ ચોવીશી (૧૦) હાલા ચોવીશી (૧૧)
કાંઠી (૧૨) મોડાસા (૧૩) અગડાસા. (૧૪) કંડ (૧૫)
ગરડા (૧૬) ચીક.

નદીઓ—જળના લાયક નથી પણ રૂકમાવતી ને
ખારી નામે લેવામાં છે. તેમાં આખુ વરસ પાણી રહે છે.
પર્યત—કળા, નવાઓને ધીજોમર.

ખંદર—ગાંધી, મુદરા, લખપા નજી ને તુલા.

મુખ્ય શહેર—ભુજ એ રાજધાનીનું શહેર છે. રાવજી
જેંગારજીએ ૧૬૦૫ માં બંધવ્યું છે. ત્યાં સોના રૂ-
પાનું તથા બરતનું કામ બહુ સરસ થાય છે.

માંડવી—એ ખંદર છે ને હવાળાવાનું ઠેકાણું છે.

અંબર—એમાં અધુ બહુ સરસ થાય છે.

કથકોટ—એમાં મલમલની બીકથી બીગ્યાણી સંતાણો હોય.

આઘોઈ ને લાકડીઆ—મોરબી તાબાના મહાલ છે.

કચ્છીમઠ—એ આખામંડળમાં છે.

બદ્રેસર, કેરો, ખેલા, રાપર, બચો, નળીઆ, કા-
દારા, તેરા, સુમરી રોહા ને નજી મોટાં ગામ છે.

ખતીજ પેદાશ—કામલાની ખાણ છે, પણ કામલા ખો-
દવામાં આવતા નથી. માતાજીના મઠમાં ફટકડી ને
સુરોખાર જડે છે.

આ પ્રાંતના ઘોડા ને બળદ વખણાય છે.

(૩) ગુજરાત પ્રાંત.

હદ—ઉત્તરે કચ્છનું રણ ને સિરોઈ. પૂર્વે માળવા, ખાનદેશ ને સાતપૂડો પર્વત. દક્ષિણે થાણા જલ્દો ને આરબી સમુદ્ર. પશ્ચિમે કચ્છનું અખાત ને આરબી સમુદ્ર છે.

રહેવાસી ને ભાષા—ગુજરાતી કહેવાય છે.

ભાગ—૧૩ છે.

ભાગ.

મુખ્ય રોહર.

૧ સુરત જલ્દો.	સુરત.
૨ બરચ જલ્દો.	બરચ.
૩ ખેડા જલ્દો.	ખેડા.
૪ પંચમહાલ.	ગોદ્રા ને દાહોદ.
૫ અમદાવાદ જલ્દો.	અમદાવાદ.
૬ કાઠીઆવાડ એજન્સી.	રાજકોટ.
૭ પાલનપુર એજન્સી.	પાલનપુર ને ડીસા.
૮ મહીકાંઠા એજન્સી.	સાદ્રા ને ઈડર.
૯ રેવાકાંઠા એજન્સી.	નારોદ ખારીઆ ને હુણાવાડા.
૧૦ ગાયકવાડનો મુલક.	વડોદરા.
૧૧ અખાતસંસ્થાન.	અખાત.
૧૨ પંચમહાલ એજન્સી.	નારકોટ.
૧૩ સુરત એજન્સી.	વાંસદા, ધરમપુર ને સચીન.

(૧) સુરત જીલ્લો.

પ્રગણાં આઠ છે.—૧ પારડી. ૨ વલસાડ. ૩ ચીખલી.
૪ જલાલપુર. ૫ બારડોલી. ૬ માંડવી. ૭ ચોયાશી.
૮ ચોરપાડ.

ખંદર—સુરત ને વલસાડ.

કુંગર—પારનેરા ને કુંગરની ટેકરી.

નદીઓ—તાપી, કીમ, પૂર્ણા, અંબીકા, દમણગંગા, મીં-
દોળા, પાર, ચોરંગા ને કોલક,

૧ તાપી—સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી આરબી સમુદ્રને
મળે છે. તે ઉપર રાંદેર, માંડવી ને સુરત છે.

૨ કીમ—રાજપીપળાના પર્વતમાંથી નીકળી અંબાતના
અખાતને મળે છે.

૩ પૂર્ણા—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે તે ઉપર નવસારી,
તેલારી ને જલાલપોર છે.

૪ અંબીકા—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે તે ઉપર ગ-
ણદેવી છે.

૫ દમણગંગા—એ સંજાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી આરબી
સમુદ્રને મળે છે તે ઉપર દમણ છે.

૬ મીંદોળા—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર
બારડોલી છે.

૭ પાર—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે તે ઉપર પારડી છે.

૮ ચોરંગા—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર
વલસાડ છે.

૯ કોલક—એ આરબી સમુદ્રને મળે છે તે ઉપર બગવાડ ને કોલક છે.

મુખ્ય શહેર—સુરત એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર તાપી નદી ઉપર મોટું બંદર છે. તેમાં આગળ વેપાર ધણો ચાલતો, પણ હાલમાં આગને રેલ્વેની આફતથી પડી બાંચું છે. સાંતી બરેલી વખણાય છે.

દમણ—એ દમણ ગંગા નદી ઉપર શીરગીને તાળે છે.

ઉદવાડા—એમાં પારશી લોકોનું દેવળ છે.

કુંતા—એમાં કુંતેશ્વર મહાદેવનો હરવરસે મેળો ભરાય છે.

વલસાડ—એ ઝોરંગા નદી ઉપર બંદર છે સાંતી અનાજ, જોળ ને સાગ ચડે છે.

છરવાડા—એમાં મીઠું પાકે છે.

બહુધાન—એમાં જાર જાર વરસે મેળો ભરાય છે.

ઝોરપાડ, રાંદેર, માંડવી, બલેશ્વર, જારડોશી, જલાલપોર, ગણદેવી, ચીખલી ને પારડી મોટાં ગામ છે.

(૨) ભરૂચ જિલ્લો.

પ્રગણાં—પાંચ છે (૧) ભરૂચ, (૨) અકલેશ્વર, (૩) વાગરા, (૪) આમોદ. (૫) જંબુસર.

નદીઓ—નર્મદા, ગદી, ઢાદર, કીમ ને હમરાવતી.

૧ નર્મદા—એ સાતપુડા પવંતમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. તે ઉપર નદોદ ને ભરૂચ છે. એનું જીન્ડું નામ રેવાજી છે.

૨ મહી—એ ગાળવાના ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. તે ઉપર લુણાવાડા ને ખંભાત છે.

૩ ઢાઢર—એ ખંભાતના અખાતને મળે છે તે ઉપર ટંકારીયા છે.

૪ ઉમરાવતી—એ રાજપીયળાના ડુંગરમાંથી નીકળી માંડવા આગળ નર્મદાને મળે છે.

ઘેટ—ધતુરીઆને કાસળા એ જ ને નર્મદા નદીમાં છે.

ખંદર—ભરૂચ ને ટંકારીયા.

મુખ્ય શેહેર—ભરૂચ એ આ જીલ્લાનું મુખ્ય શેહેર નર્મદા નદી ઉપર છે. તેમાં સુતર કાંતવાનાં તંબા ભૂગડાં વણવાનાં કારખાનાં છે.

શુકલ તીથ—એ નર્મદા ઉપર છે. તેમાં દરરસે મેળા ભરાય છે.

ટંકારીયા—એ ખંદર છે.

આમોદ—એમાં ચપ્પુ સારા થાય છે.

જંબુસર, ગંજેરી, વામરા, અંકલેશ્વર, ને હાંસોટ મોટાં ગામ છે.

(૩) ખેડાજીલ્લો.

પ્રમણાં—સાત છે (૧) કપડવણ (૨) ઢાસરા (૩) નદી-આદ (૪) મેહુમદાજાદ (૫) માતર (૬) આમુદ (૭) બેરસદ.

નદીઓ—મહી, વામર, મેમ્બો, સેલી, મોહાર, ખારીને લુણી.

૧ વાત્રક—એ ડુંગરપુર પાસેથી નીકળી સાળરમતીને મળે છે. તે ઉપર આત્રસુખા, મેહુમદાખાદને ખેડા છે;
૨ સેહી—એ વાત્રકને મળે છે. તે ઉપર ઠાસરા, કાકરને ખેડા છે.

૩ મોહોર—એ સેહીને મળે છે તે ઉપર કપડવણજ છે.

૪ ખારી—એ સાળરમતીને મળે છે.

૫ લુણી—એ સેહીને મળે છે,

મુખ્ય શેહેર—ખેડા એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શેહેર વાલકો સેહી નદીના સંગમ ઉપર છે. ત્યાં ધાયસ સારાં થાય છે.

કપડવણજ—એ મોહોર નદી ઉપર છે તેમાં કાચને સાબુ થાય છે.

લસુંદ્રા—અને આંત્રોલી એમાં ઉના પ્રાણીના કુંડ છે.

કાકોર—એમાં રણછોડજીનું મંદિર છે ત્યાં મેળો બરાબર છે. તે ગોમતી નામે તળાવ છે.

વડતાલ—એમાં સ્વામીનારાયણનું મંદિર છે.

મેહુમદાખાદ—એ મહમદ બેગડે વસાવ્યું છે.

આત્રસુખા—એમાં લોહાની છરીઓ સારી થાય છે.

ઠાસરા, નડીઆદ, માતર, આણંદ, બોરસદ, ઘોડાસર મહુધા, ઉમરેઠ ચક્રવાતી ને ઝોડ એ મોટાં ગ્રામ છે.

(૪) પંચમહાલ.

એમાં ગામના ખંડ મહાલ હતા તેથી પંચ મહા-

લ નામ પડ્યું છે.

નદી—મહી.

પર્વત—પાતાગઢ એ ઉપર મહાકાળી માતાનું દેશ છે.

મુખ્ય શેહેર—ગોધરા એની પાસે હના પાણીના કુંડ છે ત્યાંથી તેલને લાકડા ચડે છે.

ચાંપાનેર—એ વનરાજના પ્રધાન ચાંપે વસાવ્યું છે ત્યાં કુંગરી કિલ્લો છે.

કામોલ, કામોલ, દાહોદ, કામોદ, વેંગલપુર, સેહેરાને પાતાગઢ એ યોડાં ગામ છે.

(૫) અમદાવાદ જીલ્લો.

પ્રગણાં—સાત છે (૧) પ્રાંતીજ (૨) વીરમગામ (૩) ધોળકા (૪) દરકોઈ. (૫) ધંધુકા (૬) ધોધા (૭) સાણંદ.

તાલુકા—મુનસર, મંગાસર, કાંકરીઉં, મલેકસાબર ને નળ સરોવર.

નદીઓ—સાબરમતી, દાથમતી, વાત્રક, માગુમ, મેશ્વો, ખારી, મુકામદર, ગોમા ને ઉતાવળી.

૧ સાબરમતી—એ અરવલીના કુંગરમાંથી નીકળી ખંડ તના અખાતના મળે છે, તે ઉપર સાકરને અમદાવાદ્ધો.

૨ દાથમતી—એ સાબરમતીને મળે છે તે ઉપર અદ-મદનમર છે.

માગુમ—એ મોડાસા પાસે મળે વાત્રકને મળે છે.

મુકામદર—એ મદાવાના કુંગરમાંથી નીકળી ખંડ તના

અખાતને ગળે છે તે ઉપર રાણપુર, બધુકાને ઘોસેરા છે.
૫ ત્રીમા—એ પાળીઆદ પાસે થઈ રાણપુર આગળ સુ-
દખાદરને ગળે છે.

૬ ઉતાવળી—ખરવાળા પાસે થઈ અખાતના અખાતને
ગળે છે.

અંદર—ઘોસેરાને ઘોસા.

બેટ—પીરગ.

મુખ્ય શેહેર—અમદાવાદ—એ ગુજરાત પ્રાંતની રાજ-
ધાનીનું શેહેર સાગરગતી નદી ઉપર છે. તે અહમદશાહે
ઈ. સ. ૧૪૧૨ માં વસાવ્યું છે. તેમાં રેશમી કાપડ,
કાનખાળ ને કાગળ થાય છે. અહીં જુમામસીદ, શા-
હીઆગ, કાંકરીઈ તળાવ, શાહઆલમનો શેરનો બગેરે
મકાન બેઠા સાયક છે.

વીરમગામ—અહીંઆ સિદ્ધરાજની મા મીનજદેવીનું અ-
ધાવેલું મુનસર તળાવ છે, કપાસ લોઢવાના તથા લૂગડા
વણવાના સંચા છે.

લોળકા—અહીંઆ સિદ્ધરાજની મા મીનજદેવીનું અધા-
વેલું મજાવ તળાવ છે.

પાટડી ને આરોલોડા—અમદાવાદ મીનું બહુ સરસ ધાવ
છે તે આખાં મુખઈ ઈલાકામાં વખણાય છે.

લીમનાથ—લીલકા નદીને કાંઠે છે તેમાં દર વરસે આ-
વળી સુદ ૧૫ નો મેળો ભાસાય છે.

માખેરા—એ બંદર છે સાંપી દેવા વેરવાને હું બહુ જાણ છે.

રાણપુર—એ સુકભાદર ને ગોમાના સંગમ ઉપર છે ત્યાં
જુનો પડી ગયેલો કિલ્લો છે.

વૌહા—એ સાગરગતી ને વાવકના સંગમ ઉપર છે ત્યાં
કાર્તિકી પુનમે મેળો બરામ છે.

કાસંદ્રા—અહીંનો ગોળ વખણાય છે.

સાણુંદ—અહીંની તમાકુ વખણાય છે.

અહમદનગર—એ અહમદશાહે વસાવ્યું છે.

પ્રાંતીજ, મોડાસા, જેતલપુર, પંધુકા ખસ, બરવાળા,
કોઠ, ગાંગડ, બાવળાને સરખેજ વગેરે ગોટાં ગામ છે.

(૬) કાઠિયાવાડ એજન્સી.

મુખ્ય સેહર—રાજકોટ એમાં પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે.

પર્વત—ચોટીસો, વાઝાકગીર, મોરધાર ને લાંબધાર, સેતુ-
જો ગીર, ગીરનારને જરડો.

નદીઓ—ભાદર, મચ્છુ, સેતુજી, આજી, ઓઝતને સુકભાદર.

ખંદર—ભાવનગર, ધોધા, તળાજી, મહુવા, જાફરાબાદ,
દીવ, વેરાવળ, ચેરવાડ, માંગરોળ, નવીખંદર, ચેર-
ખંદર, દારિકા, જોડીયા ને વવાણીયા.

જાલાના ઠેકાણા—દારકા, સેતુજો, ગીરનાર, વેરાવળ પા-
ટણ, તુલસીઆમ, મુળા મહમ્મદ ભીમનાથને ગેલપનાથ.

ખેડ—દીવ ખીરમ ખેડ.

ગાયકવાડના ગામ—ઓખામંડળ કોડીલાર અમરેલી,
મણીને ધીમાવાડ.

કોરગીના ગામ—દીવ હુબસીના ગામ—નજરાખાદ,
પ્રાંત ૧૦ છે

નામ. મોટાં શેહેર.

- ૧ ઝાલાવાડ—ધ્રાંગધરા, લીંજડી, વઢવાણ, સાયલા, સુડા, ચાન, વાંકાનેર, હળવદ, બગણાને લખતર.
- ૨ ગોહિલવાડ—ભાવનગર, શીરોર, પાલીતાણા, ગારી-આધર કુંડલા, મહુવા, ગોપનાથ, લાહી, સોનમઢ વળા ને બેટાદ.
- ૩ હંડસરવૈયા—ડાહા, ગણધોળને ચોક.
- ૪ બાબરીઆવાડ—નજરાખાદ ને ડેડાણ.
- ૫ ઠાઠિઆવાડ—જેતપુર, જસદણ, અમરેલી, ચીતળ, માણેકવાડા, ચોટીલા, બગસસ, ખીલખા, પાળીઆદ અ-મેરલીને ધારી.
- ૬ સોરઠ—જુનાગઢ, ખાટવા, અમરાપુર, માંગરોળ, ચોર-વાડ ત્રેરાવળપાટણ, દીવને કોડીનાર.
- ૭ બરોડા—પોરબંદર, નવીબંદર, બરડા ને મીઆની.
- ૮ હાલાર—નવાનગર, રાજકોટ, ગોંડલ, ધોરાજી, ઢાંક, ધ્રાંગધરા, ખંભાળીઆ, સરધાર, ધોળ, બેડીઆ, આખા-ચડીને પડધરી.
- ૯ મચ્છુકાંઠો—મોરખી, આળીઆને વવાળીઆ.
- ૧૦ ચોખામંડળ—દારકા, મડી, ધીણાકી, આરંબકું પો-લીતર ને કચ્છીમઢ.
- રાજકીય રહેસન—ઉત્તરમાં ઝાલાવાડ તેમાં વઢવાણ ૬-

શ્વિગ્રમાં શેરદ—તેમાં બેત્રસર પૂર્વમાં ગોહીવવાડ—તે-
માં સોનગઢ પશ્ચિમમાં હાલર—તેમાં રાજકોટ. એ દરે
ક રહેસનમાં આસિરદંટ પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે.

(૭) પાલનપુર એજન્સી.

પર્વત—આગ્રુ તે ઉપર શ્રાવક લોકોનાં દેરાં છે.

નદીઓ—ગનાસને રાસપતિ.

૧ બનાસ—શીરોહીના ડુંગરમાંથી નીકળી કચ્છના રણને
મળે છે તે ઉપર ડીયાનં રાંધણપુર છે.

૨ સરસ્વતિ—શીરોહીના ડુંગરમાંથી નીકળી કચ્છના ર-
ણને મળે છે તે ઉપર દાંતા સિદ્ધપુરને પાટણ છે.

સુસલમાની સંસ્થાઓ—પાલણપૂર, રાંધણપૂર, વાર્ધ તે તે-
રવાડા.

રજપુત સંસ્થાન—થરાદને મેરવાડા, વાવ, સુઈગામ,
દેવદર, ચારચટ ને સાંતલપૂર.

કોળી સંસ્થાન—બાબરને કાંકરેજ.

શેહુર—પાલણપુર, ડીસા, દેવદર, થરાદ, વાવ, સુઈગામ,
તેરવાડા, મેરવાડા, વાર્ધ, સમીને મુંજપર, રાંધણપુર-
માં ધી થાય છે.

(૮) મહીકાંડા એજન્સી.

નદીઓ—સાગરમતી, વાત્રક, હાથમતી, ખારી, મેશ્વો,
આગ્રુ ને હાથમતીની નહેર.

હાથમતીની નેહર—ખેતરોમાં પાણી પુર પાડવા અં-
હમદતગરથી ખોદેલી છે, તે વાળી રૂળા પાસે ખારીને
મળે છે.

મગણા—૭ છે.

નામ.

મુખ્ય શેહેર.

૧ નાની મારવાડ—દાંતા ને માલપુર.

૨ રેવર—મોહનપુર ને રણાસણ.

૩ સાબરકાંઠો—માણસા, પેથાપુર ને વરસોડા.

૪ વાત્રકાંઠો—આગલીઆરા, ઘોડાસરા, સાઠ્યા, પૂના-
દરા ને ખડાળ.

૫ ખાવીશી—વાસણ, મહીસા ને દમોડા.

૬ કટોસણ—જેઠાણા, સાંધલ, કટોસણ ને મંચુના.

મુખ્ય શેહેર—સાદ્રા એ સાબરમતીને કાંઠે છે.

છંદર—મોટું સંસ્થાન છે.

દાંતા—એની પાસે આરાસુરનો કુંગર છે તેમાંથી આર-
સપહાણ નીકળે છે ને તે ઉપર અંબાબવાનીનું દેર છે.

શામળાજી—એમાં નવેખર માસમાં મેળો ભરાય છે.

ખેડખટ્ટા—એમાં ફેબ્રુઆરી માસમાં મેળો ભરાય છે.

પેથાપુર—એમાં બાંધણી, વાગડીઆ, બંદૂક ને સાડીઓ
બાય છે.

માણસા, કટોસણ, વડાલી, પાલ, મોહનપુર રણા-
સણ માખટ ને ચોઈલા મોટાં મામ છે.

(૯) રેવાકાંઠા એજન્સી.

રેવા નદીની આસપાસનો મુલક તેથી રેવાકાંઠા નામ પડ્યું છે.

નદીઓ—મહી, નર્મદા, પુનમ, ગોમા, ઢાદર, વિશ્વામીત્રી, કરજજલ ને ઓર.

વિશ્વામીત્રી—રેવાકાંઠાના ડુંગરમાંથી નીકળી ઢાદરને મળે છે તે ઉપર વડોદરા છે.

પર્વત—રાજપીપળા.

પ્રગણા—છ છે.

(૧) રાજપીપળા (૨) છોટા હટેપુર. (૩) બારીઆ (૪) લુણાવાડા. (૫) સુંચ, (૬) વાડાસીનોર.

શેહેર—નાંદોદ—એ રાજપીપળાનું મુખ્ય શહેર છે.

છોટાહટેપુર, બારીઆ, લુણાવાડા, સુંચ, વાડાસીનોરને રાજપીપળા એ મોટાં ગામ છે.

(૧૦) ગાયકવાડનો મુલક.

નદીઓ—નર્મદા, મહી, તાપી, સરસ્વતી, વીશ્વામીત્રી ને ઢાદર.

આ રાજ્ય એક જથ્થે નથી. પણ મુખ્ય ભાગ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ ભાગ—બરુચ, ખેડા, પંચમહાલને રેવાકાંઠા વચ્ચે છે.

મુખ્ય શહેર—વડોદરા એ આ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર વિશ્વામીત્રી નદીને કાંઠે છે. તેમાં ગાયકવાડ સરકાર રહે છે.

ડભોધ. ને બદાદરપુર એ મોટાં ગામ છે.

૨ ભાગ—સુરત છતાં સાથે સેગમેળ થયેલો છે.

શહેર—ગણદેવી—અંબીદા નદી ઉપર છે એમાં ગોળ સારો થાય છે નવસારી, વસ્ત્રાવી, તેલારી ને બળેશ્વર એ મોટાં ગામ છે.

૩ ભાગ—કાઠિયાવાડ ઇલાકામાં છે.

શહેર—અમરેલી, ધારી, શીયલગર, કાઠીનાર ને કચ્છી ગઢ સિવાય જોખામડળ.

૪ ભાગ—પાટણપુર, મહીકાંઠા, અમદાવાદ ને ખેડા છતાં વચ્ચે છે.

શહેર—સિદ્ધપુર—એ સિદ્ધરામના નામ ઉપરથી પડ્યું છે તે સરસ્વતીને કાંઠે છે ત્યાં માતુ શ્રાધ થાય છે તેમાં મુળરામનું બંધાવેલું રૂદ્રગાળનું દેર છે.

પાટણ—સરસ્વતીને કાંઠે છે તે બનરાજ આવડાએ ઈ. સ. ૭૪૬ માં વસાવ્યું છે એનું બીજું નામ અણહીલપુર પાટણ છે. ત્યાં પટ્ટેળાં, ડાંગલીવાળી સુડીઓ ને માટી ના વાસણ થાય છે.

કડી—અહીં અરીચ ધણું થાય છે. ને અહીંનાને કચ્છવા-ગડના બળદો વખણાય છે.

બીજાપુર—અહીં અરીચ ધણું થાય છે.

ઉંઝા—એમાં કડવા કુણખીઓની કુળદેવીની જગા છે.

વીસનગર—એમાં તાંબા પીતલના વાસણને હળદર સા-રી થાય છે. તે ભાગબાણીના વખતમાં વીસળદેને વ-

સાબ્યું છે.

ખહુચરાણ—એ જત્રાનું ઠેકાણું છે.

મૈસાણા ને હારાજે મોટી ગામ છે.

૫ ભાગ—ખાનદેશમાં છે તેમાં વજપુરતરાજ શહેર છે.

(૧૧) ખંભાત સંસ્થાન.

નદીઓ—મહીને સાગરમતી.

ખંભાત—ખંભાતનો એમાં તાપી, કીમ, નર્મદા, દાદર, ગદી, સાગરમતી, સુકભાદર, ભાવનગરની ખાડીને શે-
તુછ વગેરે નદીઓ મળે છે.

મુખ્ય શહેર—ખંભાત—એ ગદી નદી ઉપર જાંદર છે
તેમાં નવાજ સાહેબ રહે છે તેમાં સુવ્રક્ષી, સુતરાડ
કાપડ ને શેત્રાણ બને છે. ને અડીકના પ્રથમર કપડવ-
ણજ વગેરે ઠેકાણેથી લાવી સાફ કરે છે.

(૧૨) પાંચમહાલ એજન્સી.

મુખ્ય શહેર—નારકોટ—એમાં ઈંગારતી લાકડું ધણું
થાય છે.

(૧૩) સુરત એજન્સી.

આ એજન્સીમાં ઈંગારતી લાકડાં ધણું થાય છે.

સંસ્થાન—૩ છે ૧ સચીણ, ૨ વાંસદા, ૩ ધરમપુર
દે રામનગર.

શહેર—સચીણ, વાંસદા, ધરમપુર, ખીનાર, કાંચખાને લા-

અપુર વાંસદા પ્રગણામાં દેવકી જીનર્ધના કુંડ છે.

(૪) મહારાષ્ટ્ર.

૬૬--ઉત્તરે સ્મૃતપુડે પર્વત પૂર્વે મધ્યપ્રાંત ને નીમ્નમધ્ય રાજ્ય-દક્ષિણે દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર, પશ્ચિમે સંજ્ઞાદ્રી પર્વત ને ચુજરાતના ભાગ સંજ્ઞાદ્રી પર્વત વચ્ચે આવવાથી મહારાષ્ટ્રના દક્ષિણ ને કોકણ એવા બે ભાગ પામ છે.

(૧) દક્ષિણ પ્રાંત.

ભાગ ૧૦ છે

ભાગ. મુખ્ય શહેર.

૧ ખાનદેશજીલ્લો—ધુળીઆ

૨ ખાનદેશ એજન્સી.

૩ નાશિકજીલ્લો—નાશિક.

૪ પેંહસંસ્થાન—પેંહ.

૫ અહમદ નગર જીલ્લો—અહમદનગર.

૬ પુણાજીલ્લો—પુણા.

૭ સતારાજીલ્લો—સતારા.

૮ સતારાગંગીર—મોર ફલટશ્ચ એજન્સી જત,

૯ સોલાપુરજીલ્લો—સોલાપુર.

૧૦ અકલકોટ સંસ્થાન—અકલકોટ.

નદીઓ—ગોદાવરી, તાપી, બીમા, કૃષ્ણા, સીના, નીતા,
કૃષ્ણા સુદા, શીરડી, પાંજરા, ધોડે પ્રવરા

- ગોદાવરી—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મળે છે તે ઉપર નાશિક છે.
- ૨ જીમા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મળે છે તે ઉપર પંદરપુર છે.
- ૩ કૃષ્ણા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી બંચાળાના ઉપસાગરને મળે છે તે ઉપર જમ બંડીને સાતારા છે.
- ૪ સીના—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી જીમાને મળે છે તે ઉપર આમલગાર છે.
- ૫ નીરા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી જીમાને મળે છે તે ઉપર બારન કલટણ છે.
- ૬ મુળામુઠા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી જીમાને મળે છે તે ઉપર પુના છે. મુળાને ગીઠા બે નદીઓ મેળી થવાથી મુળા ગીઠા નામ પડ્યું છે.
- ૭ ગીરણા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી તાપીને મળે છે તે ઉપર કળવણને માત્ર ગાંમ છે.
- ૮ પાંજરા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી તાપીને મળે છે તે ઉપર પાંપળને રને ધુળાઆ છે.
- ૯ શેઠ—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી જીમાને મળે છે તે ઉપર સીરરને શેઠ છે.
- ૧૦ મવરા—એ સંજ્ઞાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી ગોદાવરીને મળે છે તે ઉપર આંકલે સંગમનેર તેને વાસે છે.
- પર્વત—સંજ્ઞાદ્રી, સાત પુડોને આંતપડ.
- જાવાના ટેકાણા—નાશિક નવમહાને પંદરપુર.

હવાખાવાના ઠેકાણા—ભીમાશંકર, ખંડાલે, બોરધાટ,
પુરંદરે ઝલાખજેશ્વર.

ભાયા—મરાઠીને કાનડી છે,

[૧] ખાનદેશ જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—ધુળીયા એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર
પાંજરા નદી ઉપર છે.

માલેગામ, કંદુરબાર, બુસાવળ, નરીરાખાદને ચાળી
સ ગાંધ વગેરે મોટાં ગામ છે.

[૨] ખાનદેશ એજન્સી.

એના ત્રણ સંસ્થાન છે (૧) દાંગનો મુલક (૨) સુ-
લમણનો મુલક (૩) મહેવાશી પ્રગણાં.

[૩] નાશિક જિલ્લો.

મુખ્ય શહેર—નાશિક એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર ગો-
દાવરી નદી ઉપર છે તેમાં ત્રાંચા પીતળના વાંસણ આ
ય છે બાર વરસે બ્યારે સિંદના તૂલસ્પતિ આવે છે
ત્યારે નાશિકને ત્રયંચકમાં મેળો બરાય છે.

ખાંડલાણુ—એમાં કરણ છેલો સંતાણો હતો.

સટાણુ કળવણુ; ચાંદવડને રિતર વગેરે મોટાં ગામ છે

[૪] પેઠસંસ્થાન.

મુખ્ય શહેર—પેઠ એ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર છે તેમાં

પાધડીઓ સારી યાગ છે,

[૫] અહમદનગર જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—અહમદનગર એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર સીના નદી ઉપર છે. કાપરગાવ, સંગમનેર, અંકલે, સેવગાવ ને શ્રીગાદે વગેરે મોટાં ગામ છે.

[૬] પુણા જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—પુણા એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર મુન્નામુદા નદી ઉપર છે, તે આગળ પેશ્વા સરકારની રાજધાની હતી. તેમાં નાગપેશ્વા પાનને તાંબા પીત્તળના વાસણ મારા ધાગ છે.

બારધાટ, ભીમાશંકર ને ખંડાલે—હવા ખાવાના ઠેકાણા છે. જુનર, સીફ, ખંડ, સારાવડ ને ખંડાપુર વગેરે મોટાં ગામ છે.

[૭] સતારા જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—સતારા એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર કૃષ્ણાનદી ઉપર છે તેમાં તે ગરહની રાજધાની હતી. ખંડાલે ને મહાખજેશ્વર—હવા ખાવાના ઠેકાણા છે. બ્હાર્ઈ, કન્હાડને કોરેગામ વગેરે મોટાં ગામ છે.

[૮] સતારા જાગીર.

શહેર—જોર, ફલટણ ચૌદ ને જત.

જત સંસ્થાનમાંથી બોદું ને ચુરોખાર જડે છે.

[૯] સોલાપુર જિલ્લો.

મુખ્ય શહેર—સોલાપુર—એ આ જિલ્લાનું મુખ્ય સ.
હેર છે. તેમાં સાડીઓ, ઘેતીઓ ને કાપડ થાય છે.
પંઢરપુર—એ ભીમાવદી ઉપર જાત્રાનું ઠેકાણું છે. તેમાં
વિદ્યુતનાયજનું દેરું છે.
ખારશી, વૈરાગ ને કરમાળે મોટાં માંચ છે.

[૧૦] અકલકોટ સંસ્થાન.

અકલકોટ—એ મુખ્ય શહેર છે.

[૨] કોકણપ્રાંત.

હૃદ—ઉત્તરે ગુજરાત પૂર્વે સંભારિ પર્વત. દક્ષિણે ગોઆનું
રાજ્ય ને પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર.

ભાગ—છ છે.

ભાગ.

મુખ્ય શહેર.

૧ યાજ્ઞા જિલ્લો.

યાજ્ઞા.

૨ જવારસંસ્થાન.

જવાર.

૩ કોલાખાજિલ્લો.

અલીખાગ.

૪ જંજીરાસંસ્થાન.

જંજીરા.

૫ રત્નાગીરી જિલ્લો.

રત્નાગીરી.

૬ સાંવતવાડી સંસ્થાન.

સાંવતવાડી.

પર્વત—સંઘાદ્રિ અથવા પશ્ચિમવાટ એ કાકણે મ-
હારાષ્ટ્રથી જૂદો પાડે છે.

નદીઓ—અંગાને સાવીત્રી એ જાને સંઘાદ્રી પર્વતમાંથી
નીકળી આરણી સમુદ્રને ગળે છે.

ખંદર—ડહાણું, તારાપુર, માલીમ, અમાશી, વસાઇ, વાં-
દ્રે, મુંબઈ, થાણા, અલીપામ, જંજીરા, બાણકાણુ,
જયગડ, રતનાગીરી, વિજયદુર્ગ દેવગડ માળવા ને વેરુલે,

[૧] થાણા જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—થાણા એ સહીયટમાં છે તેમાં અખે-
ટીમાં સારાં થાય છે

મુંબઈ.—એ મુંબઈ ઈલાકાની રાજધાનીનું શહેર છે
પોર્ટુગાલના રાજની દીકરી સાથે ઈંગ્લાંડના રાજના
લગ્ન થવાથી ઈ. સ. ૧૬૬૧ માં મુંબઈએટ પેરાગ-
ણીમાં મળ્યો છે તેમાં હાયકોર્ટ, દીવાદાંડી, રાણીનો
રાણીનો બાગ ને ટંકશાલ વગેરે ઘણી જગાઓ જોવા
લાયક છે મુંબઈ એટ ૧૧ મૈલ લાંબો ને ૩ મૈલ પ-
હોળો છે તેમાં નદી નથી. પણ તળાવો ઘણા છે. તે-
માંથી સોઢાના નળવાટે મીઠું પાણી શહેરના સોકાને
પીવાને કામ લાગે છે. તેમાં ૩ કાંતવાના ને કાપડ વ-
ણવાની મીલો છે તે આખા હિંદુસ્તાનમાં પેહેલા નં-
બરનું ખંદર પણ રાજધાનમાં ગણાય છે.

લીમડીને કસ્યાણી—એમાં એખા ધણા થાય છે.

ડહાણું—એમાં જાયલ ધણા સરસ થાય છે.

ઉમરગામ, ચીંચણ, તારાપુર, મહીમ, અમાશી,
વસાઈ ને વાંદ્રે મોટાં ગામ છે.

(૨) જવાર સંસ્થાન.

મુખ્ય શહેર—જવાર છે.

[૩] કેલાળા જિલ્લો.

મુખ્ય શહેર—અલીયાગ છે.

પનવેલ, પેણ ને મહાડ મોટાં ગામ છે.

[૪] જંજીરા સંસ્થાન.

મુખ્ય શહેર—જંજીરા તેમાં દુગશીનું રાજ છે તે કોઈ
ને ખંડણી આપતા નથી.

[૫] રત્નાગીરી જિલ્લો.

મુખ્ય શહેર—રત્નાગીરી—એમાં તાળીએરને સોયારી
થાય છે.

ગામકોટ, હર્ણમઠ, દામોલી, જયગડ, સંગમેશ્વર, રા-
નાપુર, વિજયદુર્ગ, દેવગડ માળવણુને વેરુદે એ મોટાં ગામ છે.

[૬] સાંતવાડી સંસ્થાન.

મુખ્ય શહેર—સાંતવાડી એ મરાઠાના તાબામાં છે ત્યાં
હરડા થાય છે

શ્રીરંગીનો મુલક.

મુખ્ય શહેર—ગોવાને દમણ એ દોઈને ખંડણી આપ-
તા નથી.

[૫] દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રને ઉત્તર કાનડા.

હુદ—ઉત્તરે મહારાષ્ટ્ર, પૂર્વે નિઝમનું રાજ ને મદ્રાસ ઈ-
લાકો દક્ષિણે માલસુર ને મદ્રાસ ઈલાકો પશ્ચિમે અર-
બી સમુદ્ર, ગોવા ને કોકણ.

ભાગ ૭ છે.

ભાગ	મુખ્ય શહેર.
૧ કલાદગી જિલ્લો.	કલાદગી.
૨ બેલગામ જિલ્લો.	બેલગામ
૩ કોલાપુર સંસ્થાન.	કોલાપુર
૪ દક્ષિણ મરાઠા જાગીર. }	સાંગલી જમખેડ, મીરજ
	કુરદવાડ, જુધોળને રામદુર્ગ.
૫ ધારવાડ જિલ્લો.	ધારવાડ
૬ સાવનુર સંસ્થાન.	સાવનુર.
૭ કાનડા જિલ્લો.	કારવાડ,

બંદર—સદાશીવગડ, કારવાડ, અકોતે, કુમટે ને હોનાવર.

પર્વત—સંભાદ્રી અથવા પશ્ચિમધાટ.

નદીઓ—તુંગબદ્રા, મલપ્રભા, ઘટપ્રભા, કૃષ્ણા, પંચમ-
ગા, ભીમાનધ ને વારણા.

તુંગભદ્રા—એ સંભાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મ-
ળે છે તે ઉપર કરંજગી છે. તુંગાને ભદ્રા એ બે ન-
દીઓ ભેળી થવાથી તુંગભદ્રા નામ પડ્યું છે.

ઘટપ્રભા—એ સંભાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મળે
છે તે ઉપર ભરધોળને કલારગી છે.

મલપ્રભા પંચગંગા ને વારણા—સંભાદ્રી પર્વતમાંથી
નીકળી કૃષ્ણાને મળે છે.

વર્ધા—સંભાદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી તુંગભદ્રાને મળે છે.

(૧) કલાદગી જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—કલાદગી.

ખાગલકોટ, વીળપુર, બદામી ઈંડાને બાએવાડી મોઢાં
ગામ છે.

(૨) બેલગામ જીલ્લો.

મુખ્ય શહેર—બેલગામ.

ખાતાપુર, સપગાવ, જોકાક ને અથણી મોઢાં ગામ છે.

(૩) કોલાપુર સંસ્થાન.

મુખ્ય શેહેર--કોલાપુર.

વીશાળમડ કામળ, બાવડાને ઈચળ કરંછ મોટાં ગામ છે.

(૪) દક્ષિણ મરેડા જગીર.

શેહેર--સાંગલી, જમખાંડી, મીરજ, ભૂપોળ, કુરદવાડ ને રામદુર્ગ.

(૫) ધારવાડ જિલ્લો.

મુખ્ય શેહેર--ધારવાડ એ રૂના વેપારને માટે પ્રખ્યાત છે.

હુબળી--સુતરાઉ ને હિના કાપડને માટે પ્રખ્યાત છે.

રાણીબેનુર, બાંકાપુર, નવલગુદને કરજંગી મોટાં ગામ છે.

(૬) સાવનુર સંસ્થાન.

મુખ્ય શેહેર--સાવનુર.

(૭) કાનડા જિલ્લો.

મુખ્ય શેહેર--કારવાડ એ બંદર છે તેમાં નાગીએર, સોપારી, એલચી ને મરી થાય છે.

સદાશીવમડ, અંકાલે, કુમટે, હોનાવર મોટાં ગામ છે.

સામાન્ય વર્ણન.

ભૂશીર--રાસમુરારી (કરાળી પાસે) જગત પોષ્ટ (હારકા પાસે) દીવ, રાગાસ (ગોવાપાસે).

ખેટ--ખેટ, દીવ, ગોપનાથ, પીરમ, ધતુરીઆ, કાસળા, મુંબઈ, વસાઈ, ધાગપરી, સાદીને કરંજે.

દ્વીપકંદુષ--કાદિઆવાડ

સમુદ્ર--આરળી સમુદ્ર.

આખાત--કચ્છ, ખંભાત ને માલીમ (મુંબઈ પાસે)

સરોવર--મંગર, મુનસર, મલાવ ગોમતી ને નળ.

રણુ--સિંધમાં ચરપારકરને કચ્છમાં કચ્છનું.

હુવાખાવાની જગ્યા--માંડરી (કચ્છ) બાલાચડી, ગોપનાથ, વેરાવળ, આયુ, માથેરાન (મુંબઈ પાસે) કુમસ (સુરત પાસે) તીયલ (વલસાડ પાસે) તથા સંભાદ્રી પર્વતમાં પુરંદર, મહાબળેશ્વર, ભીમાશંકર, ખંડીસે, બોરધાટને નીલગીરી છે.

જાત્રાના ઠેકાણા--હીંગળાજ, નારાયણસર, માતાજનો મઠ (કચ્છમાં) હારકા, ખેટ, પ્રભાસપાટણ, ડાકેર, બૌચરાજ, શામળાજ, અંબાજ, સિદ્ધપુર, વડતાલ, શુકલતીર્થ, ચાણોદ, કન્યાળી, વૌઠા, ભીમનાથ, નાશિક, ત્રયંબક, પંઢરપુર, ગીરનાર, આયુ ને પાલીતાણા એ ત્રણ શ્રાવકનાં છે. ને ઉદવાડ પારશી ભોકોનું છે.

ફીરંગી સંસ્થાન--દીવ, દમણ ને ગોવા.

હુબરી સંસ્થાન--મદ્રાસપાદ ને જંજીરા.

પર્વત—હાલા, પગ, ગીસાર, શેત્રુજે, ખરડો, આરાસુર, આયુ, પાવાગઢ, રાજપીપળા, સાનપુડો, સંજ્ઞાદ્રી ને ચાંદવડ.
પવીત્ર નદીઓ—સિંધુ, સરસ્વતિ, સાયરગતી, નર્મદા, તાપી ને ગોદાવરી.

નદીઓ—સિંધુ, રૂકમાવતી, ખારી, તાપી, કીમ, પુણા, અંબીકા, દમણ, ગંગા, કાલકા નર્મદા, મહી, હાટર, વાતક, મેશ્વો, શેદી મહોર, ખારી, લુણી, સાયરગતી, હાથગતી, માણુગ, સુકભાદર, ગોગા ઉતાવળી, બાદર, મચ્છુ શેત્રુજી, આજી, ઓઝત, યનાસ, સરસ્વતિ વિશ્વામિત્રી, ગોદાવરી; બીમા, કૃષ્ણા, સીના, નીરા, મુળામુડા, ગીરણા. માંજરા, ઘેડ, પ્રવરા, અંબા, સાવીત્રી, ટુંગભદ્રા, મલખલા ધટપ્રભા, પંચગંગા ધરધા ને વારણા.

ખંદર—કરાંચી, મનોરા, કેતીખંદર, શાહખંદર, જાંબા, માંડવી, મુદરા, હારકા, પોરખંદર, નવીખંદર, વેરાવળ મહુવા, ઘોઘા, ભાવનગર, ઘોલેરા, ખંભાત, સુરત, વલસાડ, દમણ, ઉમરગામ, હાણુ, તારાપુર માહીગ, અગાશી વસાઇ, વાંદ્રે, મુંબઇ, થાણાં, અલીયાગ, જંજીરા બાણુકોટ જયગડ, રત્નાગીરી, વીજ્યદૂર્ગ, દેવગડ, માળવણ, વેર્ગુલે, ગોવા સદાશીવગડ, કારવાડ અંકોલે કુમહેને હોનાવર.

ભાગ—૧ સિંધ, ૨ કચ્છ, ૩ ગુજરાત, ૪ મહાસાગરને ઉત્તર કાવડા,

(૩૬)

(૧) સિંધ.

૧ સિંધનો ઉપમો સરહદનો મુલક.	જેકયાયાદ.
૨ શિકારપુર જલ્લો.	શિકારપુર.
૩ હૈદરાગાદ જલ્લો.	હૈદરાગાદ,
૪ કરાંચી જલ્લો.	કરાંચી.
૫ ચરપારકર.	ઉમરકોટ.
૬ ખેરપુર સંસ્થાન (દેશીરાજ્ય)	ખેરપુર.

[૨] કચ્છ.

૧ કચ્છ (દેશીરાજ્ય)	જુબ,

(૩) મુંજરાત.

અંગ્રેજી મુલક.

૧ સુરત જલ્લો.	સુરત.
૨ બરચ જલ્લો.	બરચ.
૩ ખેડા જલ્લો.	ખેડા.
૪ પંચમહાલ,	ખાંધરા ને દાહોદ.
૫ અમદાવાદ જલ્લો.	અમદાવાદ,

દેશી રાજ્ય.

૬ કાઠિયાવાડ એજન્સી.	રાજકોટ.
૭ પાલણપુર એજન્સી.	પાલણપુર ને ડીસા.
૮ મહીકાંઠા એજન્સી.	સાદરા ને છુર.
૯ રેવાકાંઠા એજન્સી.	તાંદોદ, પાચીઆ, ને લુણાવાડા.

૧૦ ગાયકવાડનો મુલક.

વડોદરા.

(૩૫)

૧૧ ખાંભાત સંસ્થાન.	ખાંભાત.
૧૨ પાંચમહાલ ઓજન્સી.	નારકોટ.
૧૩ સુરત ઓજન્સી.	વાંસદા, ધરમપુરને સરીન

[૪] મહારાષ્ટ્ર (મુંબઈ બેટ ન ગણતા.)

દક્ષિણ પ્રાંત.

અંગ્રેજી મુલક.

૧ ખાનદેશ જીલ્લો.	ધુળીઆ.
૨ નાશિક જીલ્લો.	નાશિક.
૩ અહમદનગર જીલ્લો.	અહમદનગર.
૪ પુણા જીલ્લો.	પુણા.
૫ સતારા જીલ્લો.	સતારા,
૬ સોલાપુર જીલ્લો.	સોલાપુર.

દેશીરાજ્ય.

૭ ખાનદેશ ઓજન્સી	
૮ પેંઠસંસ્થાન,	પેંઠ.
૯ અઠલકોટ સંસ્થાન.	અઠલકોટ.
૧૦ સતારા નગીર.	ભોર, ફલટણુ ઓ. દાખત.

કોકણ પ્રાંત.

અંગ્રેજી મુલક.

૧ થાણા જીલ્લો.	થાણા.
૨ કોલ્યાણ જીલ્લો.	અલીપામ.
૩ રતનાગીરી જીલ્લો.	રતનાગીરી.

(૩૬)

દેશી રાજ્ય.

૪ જવાર સંસ્થાન.

જવાર.

૫ જાંજીરા સંસ્થાન.

જાંજીરા.

૬ સાવતવાડી સંસ્થાન.

સાવતવાડી.

[૫] દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રને ઉત્તર કાનડા.

અંગ્રેજી મુલક.

૧ કલાદગી જિલ્લો.

• કલાદગી.

૨ ખેલગામ જિલ્લો.

ખેલગામ.

૩ ધારવાડ જિલ્લો.

ખેલગામ.

૪ ઉત્તરકાનડા જિલ્લો.

ધારવાડ.

દેશી રાજ્ય.

૫ કોલાપૂર સંસ્થાન.

કોલાપૂર.

૬ સાવનુર સંસ્થાન.

સાવનુર.

૭ દક્ષિણ મરેઠા જાગીર

સાંગલી, જમખંડી, મી-

રંગ, કુરંદવાડ ભુધેળ ને રાગદુર્ગ.

સુરત જિલ્લાના પ્રગણાં—સાત છે. પારડી, વલસાડ, ચીખલી, જલાલપૂર, બારડોલી, ગાંડવી, ચોર્યાસી ને ચોરપાડ.

ભરૂચ જિલ્લાના પ્રગણાં—પાંચ છે. ભરૂચ, અંકલેશ્વર, વાગરા, આમોદ ને જળુસર.

ખેડા જિલ્લાના પ્રગણાં—સાત છે, કપડવાણ, ઠાસરા, નડીયાદ, મહેમદાવાદ, માતર, આણંદ, બોરસદ.

અમદાવાદ જિલ્લાના પ્રગણાં—સાત છે; પ્રાંતીજ, વીરગામ, ધેળકા, દસદોઈ, પંધુકા, ધેધા ને સાણંદ.

ઉના પાણીના ઝરણુ—તુળશાસ્ત્રામ, ગોધરા, દેવકી ઉનાઈ (વાંસદામાં) લસુદ્રા ને આંત્રેલી (ખેડા જિલ્લામાં.)

(૩૭)

પરીક્ષા માટે પૂછવાના ગામ.

(સિંધ.)

હૈદરાબાદ.	કરાંચી	જેકગાખાદ	ઉમરકોટ.
નગરપારકર	હઠા	ખેરપુર	શિકારપૂર
સકર	બકર	હાલા	હારખાના
કોટી	શાહખંદર	મનોર	કેતીખંદર.
મીઆણી	સેવાન	ઈસલામ.	

(કમ્પ.)

ભુજ	ગાંધવી	અંજર	કંથકોટ.
ભદ્રશ્વર	કેરા	કપીલકોટ	અધોઈ
લાકડીઆ	બેલા	રાપર	બચૌ
નળીઆ	કોઠારા	તેરા	સુમરીરોહા

નખા સુરત જીલ્લો.)

સુરત	વલસાડ	દગણ	ઓરપાડ
રાંદેર	ગાંધવી	બળેશ્વર	ખારડોલી
જલાલપોર	ગણદેવી	ચીખલી	પારડી.

(ભરૂચ જીલ્લો.)

કપડવંજ	ટંકારીઆ	આમોદ	જંબુસર
ગંજેરી	વાગરા	અંકલેશ્વર	હાંસોટ
ધતુરીઆ	કાસખા.		

(ખેડા જીલ્લો.)

કપડવણજ	ડાકોર	ગણેગદાવાદ	કાસરા
નડીઆદ	માતર	આણંદ	ખેરસદ
ધોડાસર	ગહુધા	ઉમરેઠ	ચકલાશી

ઓડ

(પંચમહાલ.)

ગોમરા	કામોદ	દાહોદ	આસોદ
વેજળપુર	સેહરા	પાવાગઢ.	

(અમદાવાદ જીલ્લો.)

અમદાવાદ	વીંગમગામ.	ધોલકા	પાટડી
ખારાધોડા	ધોલેરા	સાણુંદ	પ્રાંતીજ
આહમદનગર	મોહનપુર	રણાસણુ	મોડાસા
જેતલસર	ધંધુકા	ખરવાળા	

(કાઠિઆવાડ)

ધાંગધા	લીજડી	વઢવાળુ	સાયલા
ચુડા	ધાન	વાંકાનેર	હળવદ
બજાણા	લખતર	જાનનગર	શીહાર
પાલીતાણા	ગારીઆધર	કુંડલા	મહુવા
ગોપનાથ	લાડી	સોનચડ	વળા
ખોટાદ	ડાહા	ચોક	જાફરાળાદ
ડેડાણુ	જેતપુર	જસદણુ	અમરેલી
ચીતળ	ગાણેકવાડા	બગસરા	ખીલખા
અગરેલી	ધારી	જુનાગઢ	બાટવા
અગરાપુર	માંગરોળ	એરમંડ	વેરાવળ
પાટણુ	દીન	કોડીનાર	પોરબંદર
નવીબંદર	બડો	મીઆની	નવાનગર
રાજકોટ	ગોંડલ	ધોરાજી	ઢાંક
ધ્રાકા	ખંભાળીઆ	સરધાર	મોલ
જોડીઆ	પડધરી	મોરખી	માળીઆ
વવાણીઆ	દારકા	ગઢી	ધીણાકા
આરબડું	પોશીતર	કચ્છીગઢ	

(પાલનપુર.)

પાલનપુર	ડીસા	દેવદર	થરાદ
---------	------	-------	------

(૩૯)

વાવ	શુર્યાગમ	નેરવાડા	મેરવાડા
વારઈ	સમી	મુંગપર	રાધણપુર.

[મહીકાંઠા.]

સાદરા	ઈંડર	દાંતા	શાગળાછ
ખેડબ્રહ્મા	વડાળી	પાલ	ગાખટ
ચોઈલા			

(રેવાકાંઠા).

નાંદોદ	છોટાકેદેપુર	ખારીયા	હુણાવાડા.
સુથ	વડાસીનોર	રાજપીપળા	

(ગાયકવાડ)

વડોદરા	ડભોઈ	ખડાદુરપર	ગાણદેવી
નવસારી	વસ્ત્રાવી	તેલારી	ખળેશ્વર
સિદ્ધપુર	પાટણુ	કડી	કટોસણ
ગાણસા	મૈસાણા	હરાળે	વજ્રપુરતરાજ

(ખંભાત).

નારકોટ	માંસદા	ધરમપુર	સચીન
--------	--------	--------	------

(દક્ષિણ)

ધુળીયા	માસેગામ	નાંદુરગાર	જુસાનળ
નશીરાબાદ	ચાળીસગાવ	નાશિક	ત્રયંબક
ખાગલાણુ	સટાણુ	કળવણુ	ચાંદવડ
શીનર	પેંઠ	અહમદનગર	કાપરગાંમ
સંગમનેર	અંકાલે	સેવગાસ	શ્રીગોંદે
પુણા	ખોસ્લાટ	ભીખાશંકર	પુરંદર
જુનર	સીવદ	ખેડ	સાસપુર.
ઈંડાપુર	સતાંત્રી	ખંડાલે	મહાખળેશ્વર
બહાવ	કાંઠા	કારેમુખ	સાર

(૪૦)

ફલટણુ	ઓઢ	જત	સોલાપુર
પંઢરપુર	ખારશી	વૈરાગ	કરનાળે
અકલકોટ			

(કોંકણ)

મુંગઈ	સાશી	વસાઈ	કરંજો
હિરણુ	ધારાપુરી	થાળા	ભીમડી
કલ્યાણી	ડકાથુ	હિમરગામ	ચીંચણી
તારાપુર	માહીમ	અગાશી	વાંદ્રે
અલીખાગ	પનવેણુ	પેણુ	મદાડ
જંજીરા	રતનાગીરી	ખાણુકોટ	હરણાઈ
દાપોલી	જયગડ	સગમેશ્વર	રામપુર
વિજયદુર્ગ	દેવગડ	માળવણુ	વેંગુલે
સાવંતવાડી	ગોવા		

(દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર.)

કલાહગી	ખાગલકોટ	વીજપુર	ખદામી
ઈડાં	ખાગેવાડી	ખેલગામ	ખાનાપુર
સપગાવ	ગોંકાક	અથણી	કોલાપુર
વિશાળગડ	કાગળ	ખાવડા	ઈચળકરંજી
સાંગલી	જમખંડી	મીરજ	જુધોળ
કુરદવાડ	રામદુર્ગ	ધારવાડ	હુમળી
રાણીખેકર	ખંકાપુર	નવલગુંદ	કરજંગી
સાવનુર	કારવાડ	સદાશીવગડ	અકોલે
કુમટે	હોનાવર		

